

MİLLÎ FOLKLOR ENSTİTÜSÜ YAYINLARI: 3

T Ü R K İ Y E
FOLKLOR VE ETNOGRAFYA
KILAVUZU

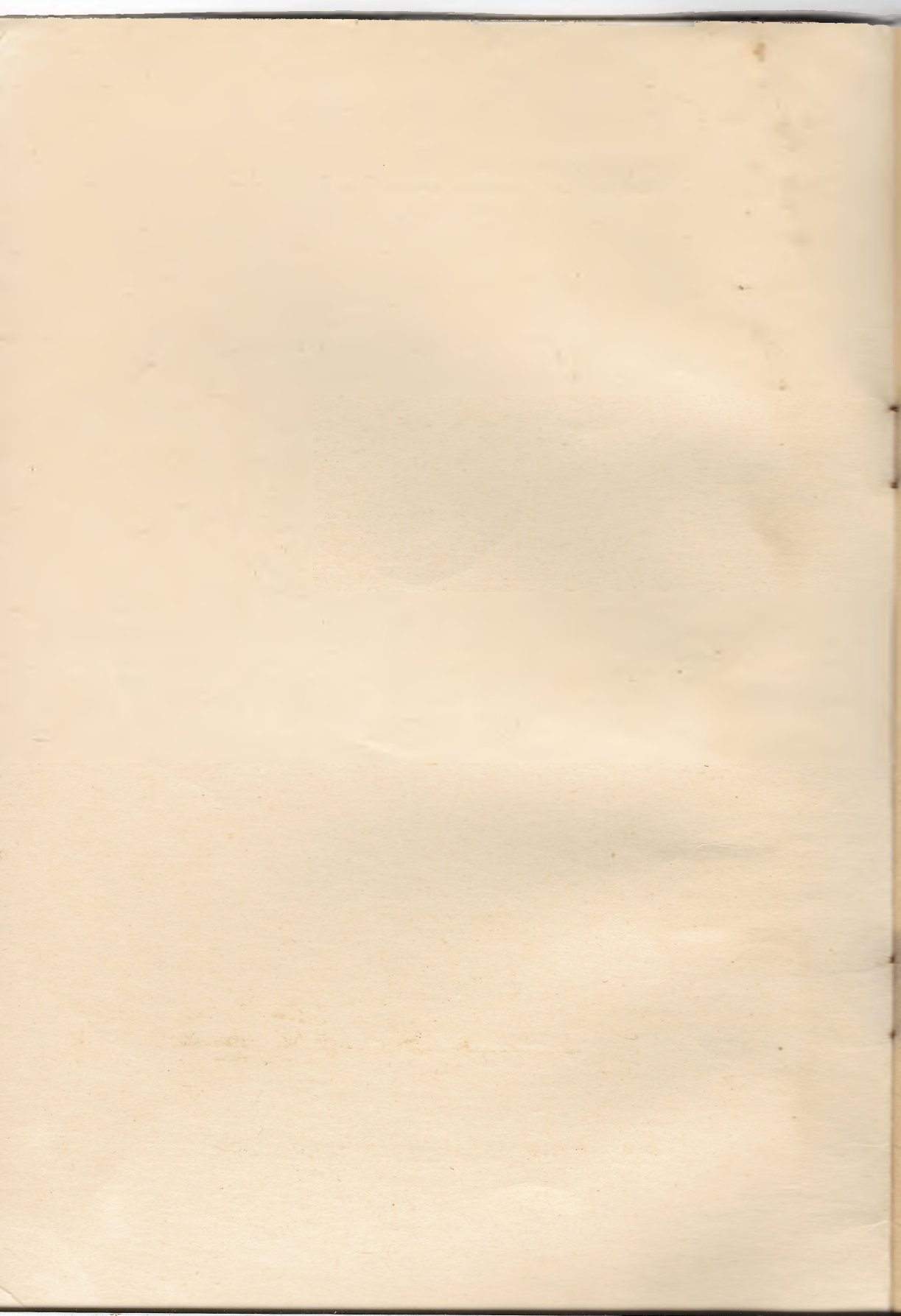
Hazırlayan
Naki TEZEL

928

DEVLET KİTAPLARI

MİLLÎ EĞİTİM BASİMEVİ — ANKARA 1969

MİLLÎ FOLKLOR ENSTİTÜSÜ YAYINLARI: 3

T Ü R K İ Y E
FOLKLOR VE ETNOGRAFYA
KILAVUZU

928

Hazırlayan
Naki TEZEL

DEVLET KİTAPLARI

MİLLÎ EĞİTİM BASİMEVİ — ANKARA 1969

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 19 Ađustos 1968 tarih ve 205 sayılı kararıyla bastırılması uygun görülmüş, Yayınlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğünün 22 Ekim 1968 tarih ve 17819 sayılı emri ile 5.000 adet bastırılmıştır.

G İ R İ Ő

İdealist folklorcu arkadaş!

Memleket kültürüne hizmet amacıyla yapılacak çalışmaların en önemlilerinden biri de, folklor maddelerini derlemektir.

Bilindiđi gibi, Türkiye'de folklor derlemelerini plânlı bir şekilde yürütmeğe çalışan ilk organ, 1927 yılında kurulmuş olan «Halk Bilgisi Derneđi»dir. Kısa zamanda büyük gayretler sarfeden Derneđin kapanması üzerine, folklor çalışmaları, Halkevlerinin «Dil ve Edebiyat Kolları» ile daha geniş bir alana yayılmış, bugün kitaplıkları süsleyen pek çok ve değerli eser, bu kolların uzun yıllar süren gayretleri sonucu meydana gelmiştir.

İstanbul -Eminönü Halkevi Dil ve Edebiyat Kolu tarafından, Halkevlerinin kapanmalarına yakın bir zamana kadar yaşatılmış bulunan «Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası» da, Türkiye'nin ilk ve en önemli folklor dergisi olarak, folklorumuzun çeşitli kollarına ait paha biçilmez maddeler ve araştırmalarla dolu bulunduğu gibi, Halkevlerinin yayımladıkları ve özellikle edebî folklorumuza ait eserler de, bu alanda yeniden yapılacak hamleler ve plânlı çalışmalar için örnek olma değerine sahiptirler.

Çeşitli bilim ve sanat dalları bakımından önemi küçümsenemeyecek olan folklor çalışmaları, bugüne kadar herhangi bir ilim müessesemiz tarafından ele alınmamış ve meselâ üniversitelerimizde bir folklor enstitüsü kurulamamıştır.

Düne kadar, folklor alanında yapılan dağınık çalışmalar, ülkücü bir arkadaşımızın gayret ve fedakârlığı ile yaşatılan «Türk Folklor Araştırmaları» Dergisinde toplanmış ve daha ileriye gidememiştir.

Çok şükür ki, Millî Eğitim Bakanlığımız, yerinde bir kararla, bu boşluğu doldurmuş, kendi bünyesi içinde bir «Folklor Enstitüsü» kurarak yakın zamanda faaliyete geçirmiştir. Değerli ve ülkücü arkadaşların idaresinde kuruluşunu tamamlamakta olan Folklor Enstitüsünü büyük ve o ölçüde şerefli hizmetler beklemektedir. Enstitüye yardımcı olmak hepimizin görevidir.

Sayın Folklorcu Arkadaş!

Bundan böyle yapacağın folklor derlemeleri, Folklor Enstitüsünün arşivlerinde yer alacak, uzmanlar eliyle değerlendirilecek, sen de, memleket kültürüne bu yolda hizmet etmiş olmanın bahtiyarlığını duyacaksın!

Bu kılavuz, idealist folklor derleyicileri için hazırlanmıştır.

Dağınık ve usulsüz derlemelerin sonuç vermeyeceğine inandığımız içindir ki, başta köylerimizde görev almış ülkücü öğretmen arkadaşlarımız olmak üzere, çeşitli folklor dallarıyla ilgilenen aydınlarımıza yol göstermek ve onları teşvik etmek amacıyla bu kılavuzu kaleme aldık.

Folklorun konuları, çalışma usulleri, derlemelerin gayesi, folklorun çeşitli dalları, bu dallarla ilgili açıklamalar, kılavuzumuzda belirtilmiştir.

Folklor derleyicileri, buldukları çevrenin özelliklerine veya kişisel zevk ve arzularına göre, folklorumuzun bir veya birkaç dalında çalışmalara girebilirler.

Her derleyici, bu kılavuzdaki usüllere göre yapacağı derlemeleri veya etüdleri, «Millî Eğitim Bakanlığı Folklor Enstitüsü Müdürlüğü — Ankara» adresine göndermelidir. Toplanan maddeler, Enstitü arşivlerindeki yerlerine konacak, daha sonra, bunlar üzerinde uzmanlar tarafından yapılacak çalışmalar, broşürler veya kitaplar halinde bastırılıp yayınlanarak, bilim ve sanat dünyasının faydasına sunulacaktır.

Derlenen maddelerin, kimin tarafından, hangi tarihte, nerede ve kimlerden alınmış olduğu açıkça yazılmalıdır. Böylece, derleyicilerin ve maddeleri verenlerin kimliklerini yayımlanacak eserlerde belirtmek mümkün olur ve ancak bu şekilde yayımlanacak maddelere karşı inceleyicilerin güvenini sağlamak da imkân dahiline girer.

FOLKLORDA KONU

Folklorda konu, halka ait olan her şeydir. Toplumsal karaktere sahip bütün konular, folklor derleyicisinin çalışma alanına girebilir.

Folklor derlemelerinin önemi iki yöndendir:

Önce, biz, toplumumuzun geçmişini öğrenmiş olacağız. Halkımızın hafızasında ve çevresinde yaşayan eşyalar ve varlıklar, bir yandan geçmiş uygarlıkların kalıntılarını, diğer yönden de bugünün değerini bize öğretecek, her ikisi arasında kıyaslama yapmamıza imkân hazırlıyacaktır.

İkinci olarak, derinliğine ve genişliğine, Türk toplumunun inançlarını, ahlâkını, ilmini, edebiyat ve sanatını tesbit etmek kabil olacaktır.

Folklor, bir toplum içinde, bireyliklerin baş göstermediği zamana ait yaşantıları araştırır. Bireylikler baş gösterince, onların yaşadıkları ve etkiledikleri çevreyi, her müessesenin tarihi inceler. Edebiyat tarihi, din tarihi, sanat tarihi gibi...

Burada, özellikle belirtmek gerekir ki, folklorcunun görevi, malzeme toplamaktır. Folklorcu, olayları bir araya getirir. İşte bu malzemenin incelenmesi ve birleştirilmesi sırasında, folklorcunun çalışmaları ile edebiyat tarihçisinin ve tarih incelemesinin çalışmaları ayrılır. Bununla beraber, birbirlerinden pek çok faydalanacakları da meydandadır.

Folklor derlemeleri, bir yandan ev malzemesi, işçilik ve zanaat âletleri gibi maddî eşya ile, diğer yandan da âdet, inanç, mani, masal, türkü, raks gibi manevî eşya ile ilgilidir.

Maddî eşya ile ilgili çalışmalar «Etnografya» ilminin konusuna girmektedir. Bu alandaki incelemeler, folklorun ayrı bir bölümünü teşkil eder. Bu konularda inceleme yapanlar, ele geçirdikleri eşyaların fotoğraflarını çekmeli, resmini yapmalı, adını yazmalı, yapılış şeklini, kullanılan malzemeyi kaydetmeli, nerede ve nasıl kullanıldıklarını da tesbit etmelidirler.

Folklor derleyicilerimizin asıl çalışmaları, bu kılavuzun diğer bölümlerinde açıklandığı gibi, Türk toplumunun manevî eşyası üzerinde olacaktır.

FOLKLORDA USÛL

Folklor derlemelerinde bizi başarıya götürecek tek yol, aşağıda gösterilen usûllere uyulması ve usûlün iyi kullanılmasıdır. Usûlsüz bir çalışma, ne kadar derin ve etraflı olursa olsun, zihinleri boş yere yorar. Usûllü bir çalışma ise, olumlu sonuçlara varmamızı sağlar.

Buna göre:

1 — Bir folklor derleyicisinin, her şeyden önce *gözlem kabiliyetinin üstün olması* gereklidir. Bu kabiliyetini kendi kendisine yapacağı telkinlerle geliştirmesi gerekir. Bir folklorcu, herhangi bir konu üzerinde çalışırken, zihninden bütün başka düşünceleri atmalıdır. Konunun olduğu gibi görülmesi ve görüldüğü gibi anlaşılması buna bağlıdır.

2 — Bundan sonra yapılacak iş, *halkın yaşayışını yerinde görmek, tabii akışı içinde incelemektir*. Uzaktan gelen bilgiler karşısında dikkatli olmalı, bize anlatılan olaylar üzerine hassasiyetle eğilerek gerçeklere uyarlık derecelerini çok iyi ölçmeliyiz. Daha açık şekilde söylemek gerekirse, çiçeği saksısından ve kökünden koparıp ayırarak inceleyen bir bitkici olmaktan çok onu yerinde, kendi tabii durumu içinde ve çevresi ile beraber araştıran bir uzman gibi hareket etmeliyiz.

3 — Çeşitli çevrelerde rastlanan *olayları, manevî yaşayışları birbirleriyle karşılaştırmak* gerekir. Bilgileri toplarken karşılaştırma yaparak tesbit yolunu seçersek, başarıımız artar.

4 — Bütün bunlara ekleyerek söylemeliyiz ki, folklor çalışmalarının verimli olması için, *halkı sevmemiz, köyü benimsememiz şarttır*. Eğer halkımıza ve köyümüze karşı sevgimiz, folklorla yürekten ilgimiz yoksa, halkın ve köylünün akliselimi bunu fark etmekte gecikmez. Bunun sonucu olarak da, ruhunu bize açamaz.

Bütün çalışmalarımızın kilit noktası buradadır.

5 — Ayrıca, halkı söyletmenin, samimî olarak konuşurmanın da güç bir iş olduğunu unutmamalıyız. Burada dikkat edilecek önemli nokta, *kendisinden bir şeyler öğrenmeğe çalıştığımız kimselere yol açmaktır*.

İncelemek istediğimiz konuda önce biz konuşmalıyız. Biraz sonra karşımızdakinin de konuşmağa başladığını ve öğrenmek istediğimiz konularda bize gerçeğe uygun bilgiler verdiğini görürüz.

Örnek olarak, bir şarkının notasını veya bir türkünün bestesini tesbit etmek istiyorsak, önce biz kendi köyümüzün türkülerinden birini söylemeğe başlamalıyız. Göreceğiz ki, kısa bir zaman sonra, köylü de kendi türkülerini söyleyecektir. Yoksa, durup dururken, ortada henüz samimî bir hava yaratılmadan, «haydi bir türkü söyle de ben notasını yazayım» dediniz mi, sonuç alamazsınız. Ya bu sözleriniz iyi karşılanmaz, şüphe uyandırır ve dileğiniz karşılıksız kalır; yahut misafir olduğunuz düşünülerek, hatırınız kırılmasın, ayıbolmasın, diye size köyün orijinal bir türküsü yerine, radyolardan ezberlenmiş, pek harcîâlem bir türkü söylerler. Halbuki amacımız, köyün işitilmemiş, gerek halk müziği ve gerekse halk edebiyatı yönünden değerli türkülerini arayıp bulmaktır.

Ve işte bütün bu çalışmalarımızın temeli de halk sevgisidir.

FOLKLORDA AMAÇ

Folklorda konuyu öğrendik ve uygulanacak usûlü anladık. Şimdi de amaç üzerinde duralım.

Folklor çalışmalarının amacını öğrenemezsek, kullanacağımız usûlü iyi uygulayamayız.

Bir fikir adamını bilmeden ve yorulmadan çalışmaya iten güç, şüphe yok ki, ulaşmak istediği hedeftir, gayedir.

Folklorcu da, «bu incelemeyi niçin yapıyorum?» sorusuna doyurucu bir karşılık bulabilmelidir.

Daha önce de söylediğimiz gibi, folklor, bize halkımızı, toplumumuzu öğretecektir. Tabiata eğemen olabilmek için nasıl önce onu öğrenmek, yakından tanımak gerekmişse, bir toplumu bütün özellikleriyle tanımak için de, aynı şeyi yapmak zorundayız.

Bir millet topluluğunu yükseltmenin yolları, onun ruhunu, manevî yaşantısını öğrenmekle açılabilir. Ayrıca, bu çalışmalar sonunda, sosyoloji, psikoloji, tarih ve tabiat ilimleri ile, başta edebiyat ve müzik olmak üzere, çeşitli sanat dalları bakımından sağlanacak faydalar da pek büyük olacaktır.

Çünkü, folklor, sosyal ilimlere ve çeşitli sanatlara malzeme verir. İnsanlığın manevî alandaki ilim tecessüsünü tatmin eder. Ve nihayet, unutmamalıyız ki, parlak bir geleceğe ulaşmak, ileriye atılmak için gerekli hız, geçmişten, tarihten, halktan alınır. İşte folklor çalışmaları bize bu hızı verecektir.

İdealist folklorcu arkadaşlarımız, folklor konularında bütün güçleriyle çabalarken, bu noktayı önemle göz önünde bulundurmalı, yaptıkları işin ulusal hayatımızın parlak geleceği bakımından büyük değer taşıdığını bilerek, onun soylu ve yüksek heyecanını kabbelerinde her zaman artan ve alevlenen bir güçle yaşatmalıdırlar.

Gerçek vatan ve milletseverliğin gereği de bundan başka bir şey değildir.

FOLKLORDA MADDELER

Folkloru, çeşitli konulara göre, maddelere ayırmak zorunluğ u vardır. Böylece, derlemeler ve incelemeler sonunda elde edilecek malzemeleri, bu maddelere göre ayırmak mümkün olur ve halk ruhunun herhangi bir köşesini tanımak istediğ imiz, yapacağımız etüdlerin ihtiyaç gösterdiğ i materyali aradığ ımız zaman, bunları, kadrolarının yer aldığı arşivden çıkarmak kolaylaşır.

Bölümlerin düzenlenmesinde önce çevre dikkate alınmıştır. İnceleyeceğ imiz çevre hakkında şöylece bir tarihî - coğrafi bilgi elde ettikten sonra, halkın evine, eşyasına, zanaatlara, mesleklere ve gıdaya dair bilgi toplamalıyız.

Bunlardan sonra, inançlar, âdetler, şiir, müzik, raks ve hukuk gibi sosyal müesseseler üzerinde derlemeler yapılmalıdır.

Folklor maddelerini, aşağıda sıralandığı şekilde, 16 bölüme ayırmak mümkündür:

- I — Çevre ile ilgili bilgiler,
- II — Ev ile ilgili bilgiler,
- III — Ev eşyası ile ilgili bilgiler,
- IV — Zanaatlar ve mesleklerle ilgili bilgiler,
- V — Giyim - kuşam ile ilgili bilgiler,
- VI — Besin maddeleri ile ilgili bilgiler,
- VII — Âdetlerle ilgili bilgiler,
- VIII — İnançlarla ilgili bilgiler,
- IX — Bilgi ile ilgili bilgiler,
- X — Şiirle ilgili bilgiler,
- XI — Tiyatro sanatı ile ilgili bilgiler,
- XII — Hikâye ve masalla ilgili bilgiler,
- XIII — Sözle ilgili bilgiler,
- XIV — Müzikle ilgili bilgiler,
- XV — Raksla ilgili bilgiler,
- XVI — Hukukla ilgili bilgiler.

BÖLÜM I

ÇEVRE İLE İLGİLİ BİLGİLER

- 1 — Köy veya kasabanın adı:
 - a) Semtlerin adları,
 - b) Mevkilerin adları,
 - c) Dağ ve dere gibi coğrafî mevkilerin adları,
 - ç) Adlandırılma hakkında efsaneler.
- 2 — Köy veya kasabanın tarihi:
 - a) Köy veya kasaba halkının köy veya kasabaya gelişi,
 - b) Şehrin veya köyün yapılışı,
 - c) Köy veya kasabanın geçirdiği devrelere ait rivayetler, ânaneler, sözlü tarih bilgisi.
- 3 — Köy veya kasabanın tarihî eserleri:
 - a) Adları, dinî, tarihî ve bediî olanları,
 - b) Kimlerden kaldıkları hakkında tarihî ânaneler,
 - c) Fotoğrafları veya elle çizilmiş resimleri.
- 4 — Köy veya kasabanın ziyaret ve eğlence yerleri:
 - a) Yatırlar, mesireler, ziyaret ve eğlence zamanları,
 - b) Bunların ziyareti hakkında ve eğlencelerin yapılmasına dair rivayetler ve ânaneler.
- 5 — Köy tarlaları ve hayvanları:
 - a) Ekin cinsleri ve zamanları,
 - b) Yılda iki ekim yapılıyorsa özellikleri,
 - c) Herk nedir?
 - ç) Nadas nedir?
 - d) Tarımda uygulanan usûller,
 - e) Köy ve çevresinde yaşayan hayvanlar,
 - f) Av hayvanları.

BÖLÜM II

EV İLE İLGİLİ BİLGİLER

- 6 — Evlerin yapılışında kullanılan maddeler:
- a) Kerpiç, taş, ağaç gibi maddeler,
 - b) Evlerin bu maddelerden yapılmasının tabii, ânanevî sebepleri.
- 7 — Evlerin plânları:
- a) Pencerelerin, kapıların durumları,
 - b) Eşik, kiler gibi bölümler hakkında ananeler,
 - c) Temel atma töreni,
 - ç) Uğur ve uğursuzluk hakkında inançlar.
- 8 — Eve dair genel bilgiler:
- a) Ev değiştirmelerde amaç,
 - b) Ev değiştirirken gün seçimi, sebepleri,
 - c) «Yâ Hâfız» levhası asılmasının sebebi,
 - ç) Kapılara, tavanlara konan uğur işaretleri,
 - d) Boncuk asma âdetleri,
 - e) Ev yaptıran veya alana verilen hediyeler ve sebepleri.

BÖLÜM III

EV EŞYASI İLE İLGİLİ BİLGİLER

- 9 — Mobilya ve mefruşata dair bilgiler:
 - a) Adları, sayıları, şekilleri, mümkünse fotoğrafları veya resimleri,
 - b) Kullanılış sebepleri,
 - c) Bunlarla ilgili ananeler.
- 10 — Ziyinet eşyası ile ilgili bilgiler:
 - a) Zarurî eşya dışındaki süs eşyası,
 - b) Atalardan kalma eşya ile ilgili söylentiler, hikâyeler,
 - c) Zarurî eşya ile süs eşyası arasındaki farklar,
 - ç) Eşyanın kullanılışında uygulanan ananeler.
- 11 — Kap kacak:
 - a) Çeşitleri, adları,
 - b) Varsa bunlar hakkındaki ananeler,
 - c) Bunların ev içinde konuldukları yerler.

BÖLÜM IV

ZANAATLAR VE MESLEKLERLE İLGİLİ BİLGİLER

- 12 — Kullanılma yerleri itibariyle el işleri:
- a) Aile içinde kullanılmak amacıyla yapılan işler,
 - b) Pazarda satılmak amacıyla yapılan işler,
 - c) Pazardaki alış verişte trampa usulünün uygulanıp uygulanmadığı
 - ç) Yalnız para karşılığında satılan işler,
 - d) Alış verişte ilgili âdetler, ananeler.
- 13 — Yapıldıkları malzeme yönünden el işleri:
- a) Ot, keten, kenevir gibi bitkisel malzeme ile yapılanlar,
 - b) Deri, kemik, yün gibi hayvansal malzeme ile yapılanlar,
 - c) Demir, bakır gibi madenî malzeme ile yapılanlar.
- 14 — Demircilik, marangozluk, çobanlık gibi meslekler.
- a) Mesleklerin kutsallığı,
 - b) Mesleklerle ilgili pîrlar,
 - c) Pîrsiz zanaat ve meslekler,
 - ç) Rençberlik ve kutsallığı hakkında inançlar,
 - d) Çobanların, bekçilerin inandıkları üstün manevî kuvvetler hakkında hurafeler,
 - e) Bir mesleğe girerken yapılan tören,
 - f) Peştemal kuşanma töreni,
 - g) Meslek ahlâkına ait telâkkiler,
 - h) Mesleklerle ilgili ata sözleri,
 - ı) Zanaatların ve mesleklerin pîrleri hakkında yıllık eğlenceler, özellikleri.
- 15 — Üfürükçülük, sihirbazlık gibi meslekler:
- a) Çevredeki durumları,
 - b) Sihirin başarısına ve doğruluğuna ait inançlar,
 - c) Üfürükçünün, sihirbazın üstün meziyetleri.

BÖLÜM V

ELBİSE İLE İLGİLİ BİLGİLER

- 16 — Yaşlara göre elbiseler:
- Adları,
 - Çeşitleri,
 - Kundak çocuğuna ait elbiseler,
 - Yürüyen çocuğa ait elbiseler,
 - Yetişmiş çocuklara ait elbiseler,
 - Genç kızlara ait elbiseler,
 - Delikanlılara mahsus elbiseler,
 - Çocuğa ilk giydirilen elbise ile ilgili efsaneler,
 - Kundak elbiselerinin tâbirleri, özellikleri, ananeleri.
- 17 — Mevsimlere göre elbiseler:
- Adları,
 - Çeşitleri,
 - Kullanılışları hakkında âdet ve ananeler.
- 18 — Vakte göre elbiseler:
- Gündüz vakitlerine göre elbiseler,
 - Geceye göre elbiseler,
 - Gecelikler.
- 19 — Bayramlarda ve özel günlerde giyilen elbiseler:
- Adları ve özellikleri,
 - Bunlarla ilgili âdetler ve ananeler.
- 20 — Ölü elbiseleri hakkında inançlar:
- Tabut üzerine konan örtüler, kumaşlar,
 - Soyha denilen elbise ile ilgili ananelerin benzerleri,
 - Efsaneler, inançlar.
- 21 — Yaş, mevsim, bayram, düğün, vakit elbiselerinin renkleri ve süsleri:
- Renkler ve seçilme sebepleri,
 - Süslerin çeşidi ve elbiselerin nerelerine konduğu.

BÖLÜM VI

GIDA İLE İLGİLİ BİLGİLER

- 22 — Genel olarak çeşitli otlar:
- Ebegümece, lâbada, kadımalak gibi ot çeşitleri,
 - Otlardan yapılan çorba ve yemek çeşitleri,
 - Çeşitli sebze yemekleri ve yapılış şekilleri.
- 23 — Etlar ve et yemekleri:
- Etten yapılan yahni ve tirit gibi yemekler,
 - Eti mekrûh sayılan hayvanlar ve sebepleri,
 - Şifa maksadiyle yenen kirpi gibi hayvanlar,
 - Bu hayvanlarla ilgili âdetler, inançlar.
- 24 — Tahıldan yapılan yemekler:
- Hamurdan yapılan yemek çeşitleri, ekmek çeşitleri,
 - Buğdaydan ve hamurdan yapılan zahireler,
 - Bunların kışlık ve yazlık olanları,
 - Erişte, yufka, bulgur, kuskus gibi çeşitler,
 - Hamur tatlıları hakkında âdetler, inançlar, hurafeler.
- 25 — Sütten yapılan yemekler:
- Yemek çeşitleri,
 - Sütle birlikte kullanılan zahireler,
 - Kışlık ve yazlık yemek çeşitleri,
 - Yoğurt çeşitleri.
- 26 — Vakit itibariyle yemekler:
- Günlük yemek çeşitleri,
 - Hayır için yapılan yemekler,
 - Düğün ve tören için yapılan keşkeş, lokum, diş bulguru, helva, aşure gibi özel yemek çeşitleri.

BÖLÜM VII

ÂDETLERLE İLGİLİ BİLGİLER

- 27 — Bir gencin hayatındaki muhtelif devrelerin özellikleri:
- Bülûğa erme, kemale erme... gibi zamanlara ait âdetler,
 - Bunlarla ilgili töreler, âyinler, efsaneler.
- 28 — Nişanlanma ile ilgili âdetler:
- Kız arama, söz kesme âdetleri,
 - Nişan töreni,
 - Evlenmede aranan zenginlik, güzellik, asillik, küvüflük gibi şartlar,
 - Akraba ile evlenme hakkındaki telâkkiler,
 - Nişanlılık müddeti hakkındaki düşünceler, âdetler,
 - Nişanlıların nişan ile düğün arasındaki hayatları ile ilgili âdetler.
- 29 — Düğünler:
- Düğün zamanları,
 - Düğün âdetleri,
 - Düğünlerin ilk ve son safhaları arasındaki törenler,
 - Düğün törenleriyle ilgili tâbirler,
 - Tören sırasında söylenen türküler,
 - Düğün günlerinde yapılan eğlenceler.
- 30 — Aile hayatı:
- Karı ve koca hakkında telâkkiler,
 - Karşılıklı münasebetlerin düzenlenmesi,
 - Evin iç ve dış hayatında karı ve kocaların görevleri ile ilgili âdetler, inançlar,
 - Aile âdabı muaşeret-i,
 - Çocuğun aile içindeki durumu, verilen değer, yetiştirilme tarzı,
 - Birden fazla kadınla evlilik varsa, bunun gerçek sebepleri,
 - Birden fazla eşler arasındaki münasebetlerin düzenlenme şekli,
 - Kaç - göç varsa, sebepleri, bununla ilgili âdetler ve inançlar,
 - Doğum ile ilgili çeşitli âdetler ve inançlar.

- 31 — Çocuk terbiyesi ile ilgili bilgiler:
- a) Kundak bebeğinin hayatı ile ilgili yetiştirme, bakım, âdet ve usûlleri,
 - b) Çocuğun yürümesini ve konuşmasını sağlamak amacıyla uygulanan terbiye usûlleri, âdetler, ananeler.
- 32 — Aile çevresi ile ilgili âdetler:
- a) Akraba telâkkisi,
 - b) Akrabaların birbirleriyle olan münasebetleri,
 - c) Akrabalık hudut ve önemi,
 - ç) Aile fertlerinin sayısı, kimlerden kurulu olduğu,
 - d) Yakın ve uzak akrabalar,
 - e) Aile geçiminin sağlanmasında aile fertlerinin görev ve sorumlulukları,
 - f) Aile içinde terbiye etme ve ceza verme haklarının kime ait olduğu,
 - g) Aile ile ilgili diğer çeşitli âdetler.
- 33 — Aile dışındaki âdetler:
- a) Selâmlaşma şekilleri,
 - b) Saygı gösterme şekli ve usûlleri,
 - c) Ölüsü olanlara tâziyede bulunma törenleri,
 - ç) Çeşitli sebeplerle hediye verme âdetleri,
 - d) Hediye hakkında telâkkiler, inançlar,
 - e) Eşya değiştirmesine benzeyen hediye vermeler,
 - f) Bu konularla ilgili diğer âdet ve ananeler.
- 34 — Yemek muâşeret-i ile ilgili âdetler:
- a) Günde kaç övün yemek yendiği,
 - b) Her övünde genel olarak yenen yemekler,
 - c) Sofraya oturma ve sofradan kalkma usûl ve âdetleri,
 - ç) Sofra terbiyesi,
 - d) Sofra takımları,
 - e) Misafir sofralarının özellikleri.
 - f) Sofrada hizmet terbiyesi,
 - g) Yemeklerin sofraya getiriliş sırası,
 - h) Eğlence yemekleri,
 - ı) Kır ve hamam yemekleri,

- i) Çocuklara özel çerezler,
 - j) Bütün bunlarla ilgili âdetler ve ananeler.
- 35 — Cenazelerle ilgili âdetler:
- a) Ölünün kaldırılması ve defnedilmesi ile ilgili âdetler,
 - b) Ölünün toprağa verildiği gece yapılan devir hatimi veya 40 ıncı günü yapılan mevlût gibi dinî törenler,
 - c) Ölünün şahsî giyim eşyaları ile diğer eşyaları için uygulanan âdetler.

BÖLÜM VIII

İNANÇLARLA İLGİLİ BİLGİLER

36 — Sağlık hakkındaki âdetler, inançlar:

- a) Sağlığın sebebi,
- b) Sağlıkla ilgili dualar,
- c) Sağlığı sağlayan ameli çareler,
- ç) Sağlık hakkında inançlar ve sihirler.

37 — Hastalık hakkında inançlar:

- a) Hastalıkların sebepleri,
- b) Hastalıkları doğuran maddî ve manevî sebepler,
- c) Periler ve cinler, bunların tesirleri,
- ç) Yatırlar, bunların tesirlerine ait inançlar.

38 — Ölüm hakkında inançlar:

- a) Ölüm sebepleri ile ilgili inançlar,
- b) Ölüm ve büyü ile ilgili inançlar,
- c) Ölümün önüne geçme çareleri,
- ç) Çocukların gömüldükleri yerler.
- d) Kadın ve erkek mezarlarına konulan işaretler,
- e) Ölü çıkan evlerin özellikleri, onlar hakkındaki ananeler,
- f) Ölü başında ağlamalar,
- g) Yas tutma ve ağıt söyleme töreni.

39 — Çocuğa ait inançlar:

- a) Çocuk doğmadan evvel cinsiyetinin tâyini,
- b) Yüz benzemelerinin sebepleri,
- c) Çocuğa ad koyma hakkının kime ait olduğu,
- ç) Ad verme zamanı,
- d) Ad verme usûlleri,
- e) Satılmış, Dursun, Kaya, Yaşar gibi adlar takılmasının sebepleri.

40 — Çocuk terbiyesine ait inançlar:

- a) Kırk günle ilgili olanlar,

- b) Yürüme ile ilgili olanlar,
- c) Sünnet ile ilgili olanlar,
- ç) Okula başlama ile ilgili olanlar,
- d) Bülûğa erme ile ilgili olanlar,
- e) Bu inançların uygulanmalarına ait âdetler, ananeler.

41 — Kötülük hakkında inançlar:

- a) Turşu ve sirke gibi içecek maddelerinin akşam ezanından sonra kimseye verilmemesi,
- b) Salı, cuma gibi bazı günlerde çalışılmaması,
- c) Bazı hayvanların ötüşlerinden mânalar çıkarılması... gibi.

BÖLÜM IX

BİLGİ İLE İLGİLİ BİLGİLER

42 — Deneye dayanan bilgiler:

- a) Uyuyabilmek için durmadan sayı saymak,
- b) Kavak yapraklarının dökülüşünden kışın şiddetini anlamak,
- c) Gözü uvalamak yoluyla gözdeki çöpü çıkarmak,
- ç) Kırık ve çıkık işleriyle uğraşmak,
- d) İçi su dolu destiyi toprağa gömerek rutubet derecesini ölçmek,
- e) Bulut şekillerinden hava durumunu kestirmek,
- f) Bazı göçmen kuşların hareketlerinden bereket mânası çıkarmak,
- g) Süt çocuklarının ağlamalarından hastalıklarını kestirmek,
- h) Çatal şeklindeki dallarla ârazi üzerinde su menbalarını bulmak.

43 — Halk ilâçları ile ilgili bilgiler:

- a) Çeşitli otlardan, yapraklardan ve çiçeklerden yapılan ilâçlar ve hangi hastalıklara iyi geldikleri,
- b) Diğer maddelerin kullanılması veya karıştırılmasıyla meydana getirilen ilâçlar ve tesirleri,
- c) Hiçbir malzeme kullanmadan, sadece fizikî hareketler ve müdahalelerle iyi edilen hastalıklar.

44 — Sihire ve hurafelere dayanan bilgiler:

- a) Üzerlik, boncuk, hayvan dişi gibi şeyler kullanmanın yerleri ve sebepleri,
- b) Gelinin ayağına basmanın mânası,
- c) Kapıya işaretler çizmenin, hayvan derisi kullanmanın, çatıya boynuz koymanın, suyu kırklamanın mânaları,
- ç) Eşyalara ve ruhlara hükmedebilmek için sihirden çareler aramak,
- d) Sihirle ilgili diğer eşyalar.

45 — Dinî konularla ilgili bilgiler:

- a) Halkın hangi dine, mezhebe, tarikata mensup olduğu,

- b) Dünyanın teşekkül tarzına, insanın yaratılışına ait inançlar,
- c) Başka zümre ve tarikatler hakkında düşünceler,
- ç) Ölümden sonraki âlem hakkında inançlar,
- d) Ruh hakkında inançlar,
- e) Allah fikri, cennet ve cehennem inançları,
- f) Kutsal sayılan eşyalar, kötü sayılan eşyalar,
- g) Kutsal yerler, kötü yerler,
- h) Gizli inançlar ve âyinler,
- ı) Başka din, tarikat, mezhep mensuplarının çevredeki sayıları, yerleri.

BÖLÜM X

ŞİİR İLE İLGİLİ BİLGİLER

- 46 — Hayattan alınmış kıssalı konular:
- Varsagiler,
 - Bozlaklar,
 - Çeşitli hasat türküleri,
 - Ev türküleri,
 - Hayatın çeşitli yönleriyle ilgili türküler.
- 47 — Savaş, kahramanlık, eşkiyalık konuları:
- Askerlik ve savaş türküleri,
 - Efe türküleri,
 - Dadaş türküleri,
 - İsyan ve eşkiyalık türküleri.
- 48 — Aile hayatına ait konular:
- Aile toplantılarında söylenen türküler,
 - Çocuk oyunlarında söylenen çeşitli türküler,
 - Kız kaçıрма olaylarının türküleri,
 - Ninniler,
 - Genel olarak aile hayatı ile ilgili türküler.
- 49 — Alaylı konular:
- Kötüleme destanları,
 - Taşlamalar,
 - Lâtifeler,
 - Tekerlemeler.
- 50 — Hayattan alınmış, acı olayların konuları:
- Din uluları ile ilgili mersiyeler,
 - Ağıtlar.
- 51 — Cinayet olayları ile ilgili konular:
- Hapishane türküleri,
 - Öldürme ve ölümlle ilgili türküler,
 - Cinayet olayları ile ilgili çeşitli destanlar,

52 — Tarihi, efsanevi şahsiyetlere, eşya ve olaylara dair konular:

- a) Çeşitli tarihi olaylarla ilgili destanlar,
- b) Çeşitli tarihi olaylarla ilgili türküler,
- c) Tabii olaylarla ilgili destanlar,
- ç) Sosyal olaylar üzerine söylenmiş destanlar.

53 — Maniler:

- a) Aşk manileri,
- b) Nişan ve düğün manileri,
- c) Ekim ve hasat zamanı söylenen maniler,
- ç) Hıdırellez manileri.

BÖLÜM XI

TIYATRO SANATI İLE İLGİLİ BİLGİLER

- 54 — Düşünlerde tiyatro sanatı ile ilgili gösteriler:
- Düşün törenlerinde karşılıklı konuşmalar, seslenmeler,
 - Düşün törenlerinde karşılıklı söylenen türküler.
- 55 — Karşılıklı konuşmalar:
- Mat etmeler,
 - Aldı Kerem, aldı Aslı, aldı kız, aldı oğul, gibi girişlerle başlayan karşılıklı deyişler.
- 56 — İlkel tiyatro gösterileri.
- Karagöz oyunları,
 - Orta oyunu ve benzeri gösteriler,
 - Hokkabazlık gösterileri,
 - Kukla oyunları,
 - İlkel mizah gösterileri.
- 57 — Meddahlar:
- Geçmiş meddahlar ve konuları,
 - Yaşayan meddahlar ve konuları.

BÖLÜM XII

HİKÂYE VE MASALLA İLGİLİ BİLGİLER

- 58 — Dinî menkıbeler:
- Evliyalarla ilgili menkıbeler, hikâyeler,
 - Şiîhlerle ilgili menkıbeler, hikâyeler,
 - Halkın sevgisini kazanmış şahsiyetlerle ilgili menkıbeler, hikâyeler,
 - Mucizelerle ilgili menkıbeler, hikâyeler.
- 59 — Günlük olaylarla ilgili hikâyeler:
- Önemli olayların halk muhayyalesinde aldığı şekillerin hikâyeleri (Misal: Birinci Cihan Savaşına, Kurtuluş Savaşına ait hikâyeler).
- 60 — Aşk, cinayet, aile hayatı ile ilgili hikâyeler:
(Bu hikâyelerin manzum olanları şiir bölümünde gösterilmelidir).
- 61 — Peri masalları:
- Cin masalları,
 - Peri masalları,
 - Dev masalları,
 - Diğer hayalî masallar (padişah masalları gibi).
- 62 — Keloğlan masalları:
(Keloğlan'ın çeşitli muzipliklerine ait masallar).
- 63 — Diğer masallar:
(Yukarıdaki iki gruba girmeyen, olayları gerçeklere az çok uyan diğer masallar).

BÖLÜM XIII

SÖZ İLE İLGİLİ BİLGİLER

- 64 — Ata sözleri:
- Sosyal kaideleri dile getiren ata sözleri,
 - Tarım ve hayvancılıkla ilgili ata sözleri,
 - Çeşitli ata sözleri.
- 65 — Halk tâbirleri:
- Ata sözü niteliğini taşımayan, fakat yerleşmiş, benimsenmiş tâbirler,
 - Argo kelimeleri, cümleleri.
- 66 — Tekerlemeler:
- (Ata sözü veya halk tâbirleri sayılmıyan, mecaz mânaları bulunan, esprili sözler).
- 67 — Bilmeceleler:
- Hayatla ilgili bilmeceleler,
 - Ölüm ve din ile ilgili bilmeceleler,
 - Eşya ile ilgili bilmeceleler,
 - Tabiatla ilgili bilmeceleler,
 - Hayvanlarla ilgili bilmeceleler,
 - Çeşitli bitkilerle ve sebzelerle ilgili bilmeceleler,
 - Çiçeklerle ilgili bilmeceleler,
 - Çeşitli yiyecek maddeleri ile ilgili bilmeceleler,
 - Diğer, karışık bilmeceleler.
- 68 — Fıkralar:
- Belirli tarihi şahsiyetlerle ilgili fıkralar,
 - Din büyükleri ile ilgili fıkralar,
 - Köylü fıkraları,
 - Bektaşî fıkraları,
 - Genel mahiyetteki fıkralar.

BÖLÜM XIV

MÜZİK İLE İLGİLİ BİLGİLER

69 — Çevrede unutulmuş veya halen kullanılan müzik âletleri:

- a) Bağlama,
- b) Cura,
- c) Saz.

(Buna benzer âletlerin adları, şekilleri, parçaları, nasıl çalındığı ,neden yapıldığı... mümkünse fotoğrafları veya elle çizilmiş resimleri).

70 — Türkülere ait notalar:

(Bu kısım halk şiiri ile yakından ilgilidir. Notaları salâhiyetli kimseler tebsit etmelidir. Türkülerin ses alma makineleri ile tesbiti daha isabetli olur).

71 — Raksla ilgili besteler:

- a) Güfteli besteler,
- b) Güftesiz besteler,
- c) Rakslı besteler.

72 — Müzik hayatı ile ilgili bilgiler:

- a) Günlük hayatta müziğe ayrılan zaman,
- b) Sazlarla ilgili ananeler,
- c) Şarkı ve türkü söyleme ile ilgili âdet ve ananeler.

BÖLÜM XV

RAKS İLE İLGİLİ BİLGİLER

- 73 — Raks çeşitleri:
- Raksların adları,
 - Rakslara verilen adların sebepleri,
 - Raksların birbirlerinden ayrılan özellikleri,
 - Rakslarda figürlerin özellikleri
- 74 — Raksların oynanması:
- Raksların oynanma zamanı,
 - Raksların oynanma mevsimi,
 - Raks elbiselerinin özellikleri, (kabilse fotoğrafları veya resimleri).
- 75 — Raksın tertip ve teşkili:
- Halkalar,
 - Halkalarda çeşitli şekiller,
 - Müziği ve türküleri idare edenlerin duruş ve davranışları,
 - Raks halkasının düzenlenmesi.
- 76 — Müşterek rakslar:
- Müşterek rakslarda kadınların ve erkeklerin durumları,
 - Yalnız kadınların oynadığı raksların özellikleri,
 - Müşterek raksların veya kadınlara özel raksların oynanma zamanları, bu rakslarla ilgili âdetler.

BÖLÜM XVI

HUKUK İLE İLGİLİ BİLGİLER

- 77 — Kan gütme ile ilgili inançlar, telâkkiler:
- a) Kan dâvalarının çeşitli sebepleri,
 - b) Köyde ve ailede genişleme alanı,
 - c) Kan dâvası ile ilgili ananeler, inançlar.
- 78 — Fuhuşa ve hırsızlığa dair telâkkiler:
- a) Fuhuşa karşı toplumun telâkkileri,
 - b) Dul ve evli kadınların fuhuşları karşısındaki tepkilerin farkları,
 - c) Suç ve suçlu hakkında toplumun düşünceleri,
 - ç) Hırsıza ve hırsızlığa karşı tepkiler,
 - d) Hırsızlık olaylarıyla ilgili ata sözleri,
 - e) Çeşitli suçlar karşısında toplumun telâkkilerinin etki genişliği,
 - f) Haram sayılan hareketler.
- 79 — Kız kaçırmaya ait telâkkiler:
- a) Kız kaçırma sebepleri,
 - b) kız kaçırma şekilleri,
 - c) İyi niyetle yapılan kız kaçırılmalar,
 - ç) Kötü niyetle yapılan kız kaçırılmalar,
 - d) Kız kaçırma olayları karşısında halkın tepkileri,
 - e) Meşru görülen kız kaçırılmalar ve sonuçları,
 - f) Kız kaçırma olaylarıyla ilgili ananeler.
- 80 — Genel olarak hukukla ilgili bilgiler:
- a) Boşanan kadına tanınan haklar,
 - b) Süt ve kan kardeşliği telâkkisi,
 - c) Piç, veled -i zina, bulunmuş çocuklar, analarının adlarıyla çağrılan çocukların çevredeki durumları,
 - ç) Asillik ve şeref telâkkileri,
 - d) Asil sayılanlara karşı halkın alâkasının sevgiden, korkudan, ekonomik üstünlükten veya dinî üstünlükten geldiği.

KILAVUZUN UYGULANMASINDA GÖZÖNÜNDE BULUNDURULACAK BAZI NOKTALAR

I. İlkel insan topluluğu ile uygar insan topluluğu arasındaki farkları inceleyen sosyoloji ilmi, bir temel sonuca ulaşmıştır: İlkel topluluklarda dinî, ahlâkî, hukukî, bedîî... bütün kuruluşlar birbirine karışmıştır, birbirlerinin içindedir, karışıktır. Bu yüzden, bunlardan herhangi birini incelemek, diğerlerini de incelemek demektir.

Bu karakteri, folklor kadar hiçbir bir kolu ispatlayamaz. Zira, halkın çevresinden derlenen herhangi bir folklor malzemesinde, ekonomik, dinî ve ahlâkî yaşayışla ilgili âdet ve ananelerin birlikte bulunduğunu görürüz. Bu durum karşısında bir folklor kılavuzu yapmak, kılavuzda, her konuya bir bölüm içinde madde ayırmak oldukça zordur. Meselâ, âdetler bölümüne girmesi gereken herhangi bir âdetin aynı zamanda itikatla, inançla da ilgisi vardır. Diğer yünden, halk hukuku ile de ilgili tarafı olabilir. Bunun gibi, şiir bölümüne girmesi gerekli bir koşma, besteli olduğu için müzik, rakslı olduğu için de raks bölümü ile karışır. Bu kılavuzda, imkânlar ölçüsünde bu güçlükler bertaraf edilmeğe çalışılmış, folklor derleyicilerine kolaylık yaratmak düşüncesi ile, belirli maddelere ait kadrolar ayrı ayrı gösterilmiştir. Folklorcular, imkânlar ölçüsünde bu kadrolara göre çalışmalı ve birbirine karışan kısımları gözönünde bulundurarak, bilgiyi yalnız bir tarafta vermek yolunu seçmelidirler.

II. Her büyük konu, küçük kollara ayrılmıştır. Bunlarda da büyük konulardaki karışıklığın meydana gelmesi mümkündür. Folklorcular, elde ettikleri malzemeyi, bölümlerdeki maddelerin sırasına göre kaydetmelidirler. Örnek olarak, herhangi bir köyde derlenen bir ağıtı kaydetme kistiyoruz. Bu ağıt, (X) uncu bölümün içinde (50) nci (b) maddesine

50

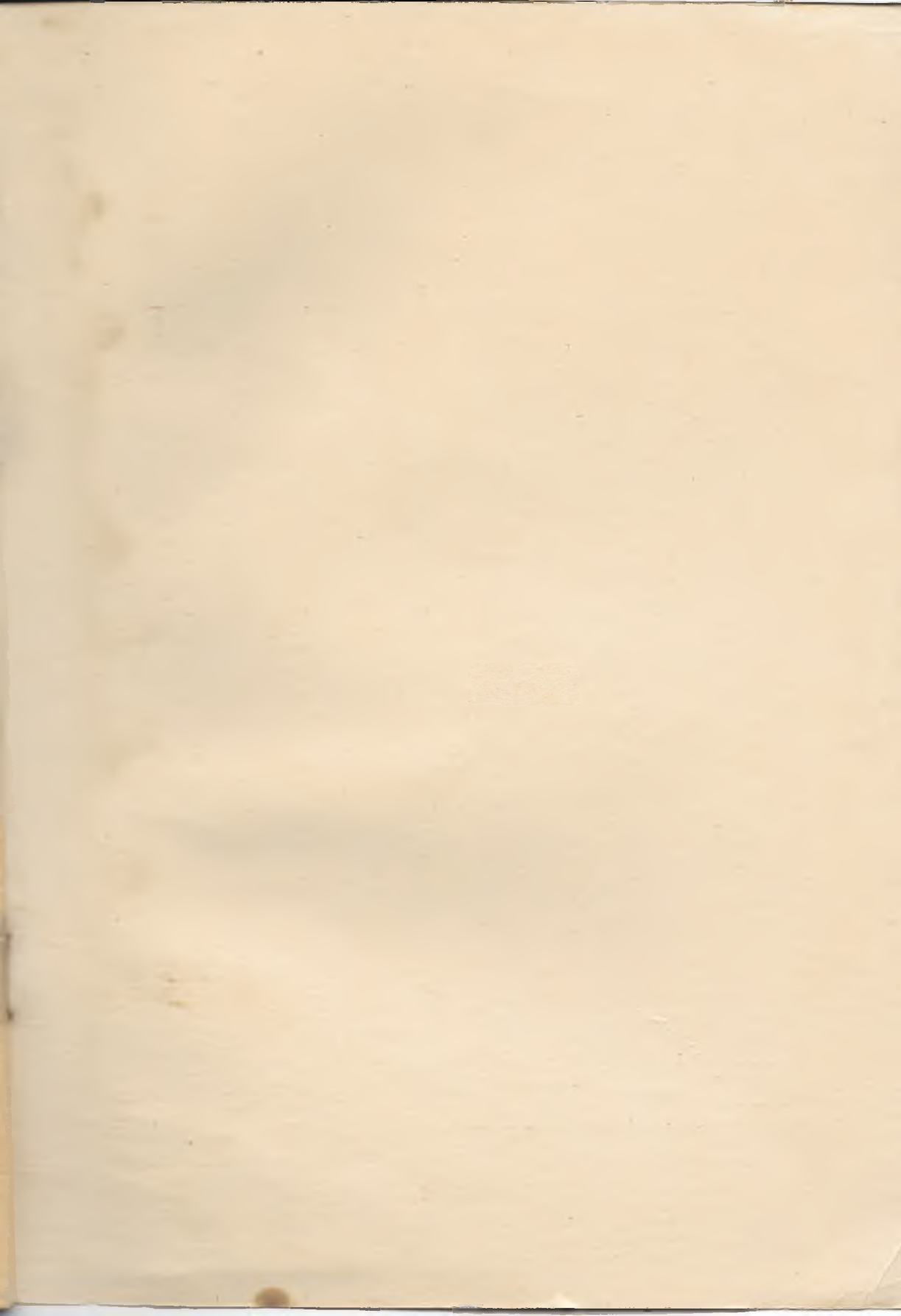
dahildir. O zaman buna «X halk şiiri, — » şeklinde işaret konulması gerekir.

Böylece, maddelerin, Folklor Enstitüsünde toplandığı zaman, kendilerine ayrılan arşiv gözlerine yerleştirilmesi kolaylaşmış olur.

III. Gerek dile ait araştırmalarda, gerekse diğer folklor maddelerinde, kelime ve tâbirlerin lehçe ve ses özelliklerine dikkat etmek gerekli-

dir. Zira kelimelerin şekli kadar telâffuz özellikleri de halk lisanını inceleme yönünden çok önemlidir.

IV. Ana bölümlerin ve küçük maddelerin dışında kalmış başka maddeler de bulunabilir. Folklorcular, bölümlere ve bu bölümlerin altındaki maddelere bakarak ele alınacak konuların bunlardan ibaret olduğunu zannetmemelidirler. Halk ruhu, uçsuz, bucaksız bir okyanusa benzer. Halkla ilgili bütün inançları, âdetleri, aneleri tam olarak, peşinen tesbit etmeğe ve bunları böyle bir kılavuzun içinde eksiksiz olarak kadrolaştırmağa imkân yoktur. Köyde ve köylü ile yaşayan veya yaşayacak olan idealist folklorcularımızın, bu kılavuzdaki kadrolara nazaran daha geniş bir hazine ile karşılaşmaları mümkündür. Kılavuzumuz, işte bu hazineye giren yolu göstermek amacıyle hazırlanmıştır.

№ 4285

F. 250 kuruş

SATIŞ VE DAĞITIM YERİ: İstanbul'da Devlet Kitapları Müdürlüğü
ve illerde Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları